

4. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / [С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій] ; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. Т. 1. – 616 с.
5. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. ; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – Т. 2. – 568 с.
6. Муромцева Ю.І. Статистична оцінка й прогноз закономірностей формування трудового потенціалу населення в перехідний період : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : 08.03.01 / Ю.І. Муромцева. – Харків, 2002. – 237 с.: Дисертації и автореферати України [Електронний ресурс] / Муромцева Ю.І. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/content/26556.html>
7. Низова Л.М. Трудовые ресурсы и трудовой потенциал как фактор демографического развития общества [Електронний ресурс] / Низова Л.М. – Режим доступу : labourmarket.ru/conf3/reports/nizova.doc
8. Новікова М.М. Методологічне забезпечення системи управління трудовим потенціалом промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра економ. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / М.М. Новікова. – Харків, 2010. – 36 с.
9. Олійник Т.І. Формування й ефективне використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств : [монографія] / Т.І. Олійник // Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків : Магда Ltd, 2008. – 372 с.
10. Пасєка С.Р. Теоретичні підходи до визначення категорії «соціально-трудова потенціал» / С.Р. Пасєка // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, – Кіровоград : КНТУ, 2011. – Вип. 20. – Ч. II. – С. 194–200 с.
11. Садова У.Я. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку: [монографія] / Садова У.Я. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 408 с.
12. Сембер С.В. Науково-методичні засади дослідження локального трудового потенціалу (на матеріалах міста Ужгорода) / С.В. Сембер // М-во освіти України. Ужгородський держ. ун-т. Кафедра економіки, менеджменту та маркетингу; відп. ред. В.П. Мікловда. – Ужгород, 1998. – 38 с.
13. Управління розвитком трудового потенціалу підприємства : [монографія] / Гриньова В.М., Новікова М.М., Самойленко В.В. та ін. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 256 с.
14. Ядранський Д.М. Трудовий потенціал в системі ринкових перетворень / Д.М. Ядранський, Л.В. Мішковець. – Дніпропетровськ : Моноліт, 2007. – 196 с.
15. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України. Теорія, методологія, практика / Якуба К.І. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 362 с.

Надійшла 10.02.2012; рецензент: д. е. н. Ведерніков М. Д.

УДК 332.242

М. В. ГРАБАР

Мукачівський державний університет

СИСТЕМНИЙ РОЗВИТОК СФЕРИ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ: ЗАГАЛЬНА СПЕЦИФІКА

У статті викладено загальні особливості системного розвитку сфери туризму та рекреації, а саме: визначено сутність економічної категорії «системний розвиток»; охарактеризовано сутність та структуру сфери рекреації та туризму; виділено та охарактеризовано загальні особливості системного розвитку сфери туризму та рекреації. Отримані результати у перспективі можуть бути застосовані для розробки сучасної моделі системного розвитку сфери туризму та рекреації у Закарпатській області.

The general features of system development of sphere of tourism and recreation are expounded in the article, namely: certain essence of economic category is «system development»; it is described essence and structure of sphere of recreation and tourism; the general features of system development of sphere of tourism and recreation are selected and described. The got material in a prospect can be applied for development of modern model of system development of sphere of tourism and recreation in the Zakarpattia area.

Ключові слова: системний підхід; системний розвиток; сфера туризму та рекреації; потенціал; кластер; дестинація; збалансована система показників.

Вступ. В умовах ринкової економіки і трансформації суспільних відносин значної ролі набуває концепція системного розвитку регіонів. Регіон як складна соціально-економічна система, має унікальні ресурси та формує специфічні економічні процеси, що обумовлюють відповідний рівень життя, диференціацію та розвиток галузей економіки.

Тому, вдосконалення системи управління регіоном потребує глибокого теоретичного осмислення. Особливої актуальності таке прагнення набуває у сфері туризму та рекреації, розвиток якої є пріоритетним для Закарпаття. Він здатний забезпечити ефективний розвиток депресивних територій, народного промислу та відтворення демографічних чинників трудового потенціалу області. Кризовий стан сфери рекреації та туризму підвищує значущість вдосконалення системи управління нею.

Згідно з показниками Головного управління статистики у Закарпатській області кількість туристів обслугованих суб'єктами туристичної діяльності у 2010 р. становила 52080 осіб, у 2009 р. - 56320 осіб. Тобто у 2010 р. спостерігалось зменшення туристів на 4240 осіб. Показник кількості екскурсантів з 2008 р. характеризується зменшенням: 2008 р. – 54640 осіб, 2009 р. – 28394 особи, 2010 р. – 22053 особи [4]. Ефективна діяльність можлива лише при формуванні дієвого механізму управління регіоном.

Саме системний розвиток, як новітня концепція управління, здатен забезпечити стійке зростання сфери туризму та рекреації Закарпаття за рахунок формування адаптаційної системи управління, що враховує зовнішнє динамічне середовище. Тому дослідження у визначеній площині є пріоритетним.

Аналіз наукової літератури виявляє відсутність сучасних фундаментальних праць присвячених проблемам системного розвитку сфери туризму та рекреації у Закарпатті. Проте, окремі особливості формування самої концепції системного розвитку розглядаються через призму системного підходу.

Так, загальну специфіку системного розвитку регіону розгляну в С.В. Козловський в науковій праці «Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем», де розкрито сутність управління регіональною економічною системою та зазначено, що у загальному значенні економічний регіоналізм являє собою сукупність процесів відтворення, що базуються на специфіці територіальної структури економіки, культурних форм, природних і трудових ресурсів [12]. Крім того, науковцем досліджено загальну тенденцію розвитку системного підходу та окреслено його специфічні риси. Однак, основний акцент зроблено саме на процесі вдосконалення стратегічного розвитку регіону.

Системні підходи до активізації соціально-економічного розвитку регіонів України розглянув М.І. Долішній у фундаментальній праці «Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети», де розкрито окремі види економічної діяльності та висвітлені існуючі у кожній галузі економіки тенденції. Однак, автор основну увагу приділяє дослідженню регіональних проблем агропромислового розвитку, розробці нових підходів до формування регіональної політики [1].

А.В. Прокіп та Р.Б. Колісник обґрунтували доцільність системного розгляду можливостей використання відновлюваних енергоресурсів в межах регіону у науковій праці «Передумови застосування регіонально-системного підходу до розвитку енергетики на відновлюваних ресурсах». Науковці вважають, що одними із особливостей, притаманних кожному регіону, є наявність у ньому рис системності та існування взаємозв'язків щодо спільного використання ресурсів [13]. Науковцями було сформульовано основу концепції системного розвитку регіону, однак саме його специфіка у сфері рекреації та туризму не висвітлена.

Різні аспекти системного розвитку висвітлені рядом інших науковців, таких як В.О. Василенко, І. Сіменко, Р. Фатхутдінова, І. Янушевич, О. Пономаренко, Г. Кунца [9]. Таким чином, загальні особливості системного розвитку сфери туризму та рекреації потребують подальшого фундаментального вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення загальних особливостей системного розвитку сфери туризму та рекреації, що можлива за рахунок реалізації наступних завдань:

- 1) визначення сутності економічної категорії «системний розвиток»;
- 2) характеристика сутності та структури сфери рекреації та туризму;
- 3) виділення та характеристика загальних особливостей системного розвитку сфери туризму та рекреації.

Результати дослідження. Основою системного розвитку є системний підхід, що найкращим чином може бути охарактеризований через концепцію системного підходу до управління. Концепція системного підходу впливає із загальної теорії систем Л. фон Берталанфі, «індустріальної динаміки» Д. Форрестера, досліджень «адміністративних систем» Ч. Барнарда, досліджень з теоретичних основ управління (кібернетичного напрямку) Н. Вінера. Тлумачення сутності системного підходу виявляє відсутність консенсусу щодо її розуміння.

Так, системний підхід визначається як [9, с. 178; 13]:

- 1) один із спеціальних способів наукового дослідження, за яким об'єкт розмежовують на елементи, що їх розглядають в єдності (як систему);
- 2) філософія управління, метод виживання на ринку, метод перетворення складного в просте, сходження від абстрактного до конкретного;
- 3) напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними (тобто розгляд об'єкта як системи).

Таким чином, у трактуванні поняття системний підхід можна виділити три напрямки:

- 1) методологія наукового пізнання складних об'єктів;
  - 2) дієвий механізм формування конкурентних переваг на ринку та удосконалення механізму управління системою;
  - 3) дослідження кожного об'єкта як системи, що складається з множини взаємопов'язаних елементів.
- Отже, з нашої точки зору, системний підхід – це наукова методологія комплексного дослідження об'єктів, які формують цілісність на основі взаємозв'язків його структурно-функціональних елементів.

Якщо розглядати системний підхід як наукову методологію, що базується на концептуальних принципах, які відображають основні закономірності його застосування, то доцільно виділити основні принципи цього підходу [3, с. 610–613]:

- 1) цілісність – система це сума властивостей її складових елементів і неможливість виведення з останніх властивостей цілого та залежність кожного елемента від його місця, функцій усередині цілого;
- 2) структурність – опис системи через призму встановлення її структури;
- 3) взаємозалежність структури і середовища – система формує і виявляє свої властивості в процесі взаємодії із середовищем, виступаючи провідним активним компонентом взаємодії;
- 4) ієрархічність – компоненти системи розглядаються як система, а сама система як компонент більш широкої, глобальної системи;
- 5) множинність опису – принципова складність системи вимагає побудови різних моделей для її адекватного пізнання.

Таким чином, розглядаючи сам розвиток сфери рекреації та туризму як безперервний рух вперед (від простої екскурсії до формування складного пекідж-туру) або довготривалий процес удосконалення – категорію системного розвитку, покладену у площину системного підходу, доцільно узагальнити у межах сукупної синергетичної взаємодії всіх складових компонентів сфери рекреації та туризму, як системи, що на основі взаємозв'язку її складових здатна забезпечити кращу ефективність свого функціонування.

При цьому, сама сфера туризму та рекреації – це територіально локалізовані економічні суб'єкти господарювання, які об'єднані метою діяльності на основі спільних туристичних ресурсів регіону.

Структура даної галузі включає підприємства зі створення турпродукту та обслуговування його споживання, підприємства харчування, підприємства розміщення, спортивно-оздоровчий комплекс, розважально-культурно-пізнавальний комплекс та комплекс народного промислу (рис. 1).

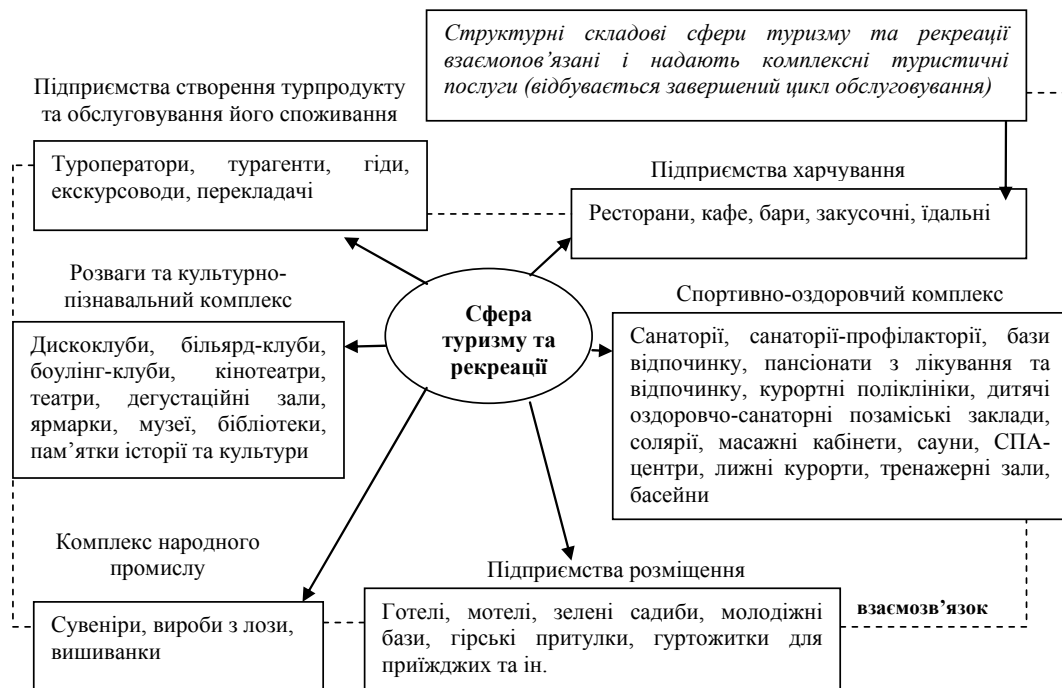

Рис. 1. Структура сфери туризму та рекреації (розроблено автором)

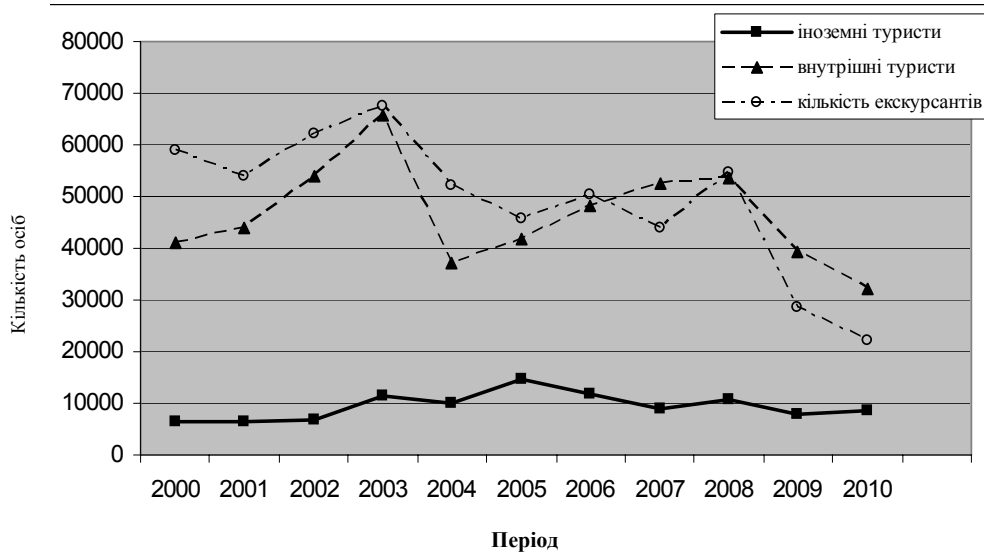
Окреслена структура сфери туризму та рекреації є приблизною, оскільки деякі підприємства можуть бути віднесені до інших суміжних комплексів.

Загальну специфіку системного розвитку сфери туризму та рекреації Закарпатської області неможливо охарактеризувати без статистичного дослідження.

Наприклад, досить інформативним показником є обсяг туристичних потоків, що наочно характеризує відвідуваність певної території та, опосередковано, стан розвитку її туристичної інфраструктури (рис. 2).

Так, найбільша кількість туристів за період 2000–2010 рр. спостерігалася в 2000 р. (144775 осіб), найменша – у 2010 р. (52080 осіб). Незначний приріст спостерігався лише у 2002 р. (на 8,6 %); 2003 р. (на 17,9 %); 2005 р. (на 21,4%); 2006 р. (на 9,6%); 2007 р. (на 4,3%); 2008 р. (на 5,5%). Однак, у цілому була наявна негативна тенденція у структурі туристичних потоків (у т.ч. іноземних та внутрішніх). Найбільша кількість екскурсантів протягом досліджуваного періоду спостерігалася у 2003 р. (67566 осіб), найменша – у 2010 р. (22053 осіб). Від'ємні темпи змін кількості екскурсантів спостерігалися у 2001 р. (-8,5%); 2004 р. (-22,8); 2005 р. (-12,4); 2007 р. (-12,2); 2009 р. (-48,0); 2010 р. (-22,3%).

Інформативним є показник кількості ліжко-місць, що демонструє обсяги прийому туристів та стан матеріально-технічної бази (рис. 3).

Роки	Обслуговані туристи		Із загальної кількості туристів				Кількість екскурсантів	
	Всього	Темп зміни (+;-), %	Іноземні туристи		Внутрішні туристи		Всього	Темп зміни (+;-), %
			Всього	Темп змін (+;-), %	Всього	Темп зміни (+;-), %		
2000	144775	-	6411	-	41183	-	58916	-
2001	71104	-50,9	6542	2,0	44044	6,9	53912	-8,5
2002	77225	8,6	6708	2,5	53842	22,2	62164	15,3
2003	91054	17,9	11339	69,0	65834	22,3	67566	8,7
2004	52569	-42,3	10112	-10,8	37137	-43,6	52144	-22,8
2005	63796	21,4	14728	45,6	41691	12,3	45669	-12,4
2006	69942	9,6	11726	-20,4	48205	15,6	50226	10,0
2007	72970	4,3	8985	-23,4	52529	9,0	44098	-12,2
2008	76965	5,5	10735	19,5	53520	1,9	54640	23,9
2009	56320	-26,8	7761	-27,7	39254	-26,7	28394	-48,0
2010	52080	-7,5	8425	8,6	32232	-17,9	22053	-22,3
СТЗ ¹	-	-64,0	-	31,4	-	-21,7	-	-62,6

1 – середньорічний темп зміни

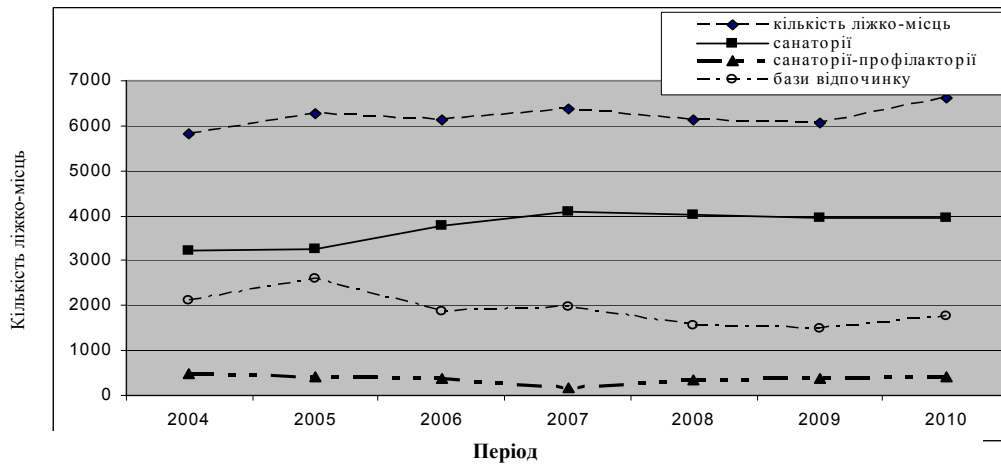
2 - сформовано автором за даними Головного управління статистики у Закарпатській області [4]

Рис. 2. Туристичні потоки за 2000–2010, осіб²

Найбільша кількість ліжок-місць у санаторно-оздоровчих закладах Закарпаття за період з 2004–2010 рр. спостерігалася у 2010 р. (6614 одиниць), найменша у 2004 р. (5838 одиниць). Приріст кількості ліжок-місць спостерігався у: 2005 р. (7,2%); 2007 р. (4%); 2010 р. (8,8%). Середньорічний темп змін показника становить 13,29%. Низький рівень завантаження закладів являється одним із головних факторів збиткової діяльності. Таким чином, сфера туризму та рекреації знаходиться у кризовому стані, тому, системний розвиток у цій площині набуває пріоритетного значення.

Якщо розглядати сферу туризму та рекреації як об'єкт системного розвитку – то необхідно виділити її загальну специфіку, що досить характеризується через парадигму управління (модель розвитку господарських одиниць); конкретні концепції системного розвитку, що дають змогу сформувати ефективну парадигму управління (управління за допомогою теорії потенціалів, кластеризації, теорії дестинацій), концепти (базові поняття концепцій); інструментарій реалізації (сукупність засобів-інструментів досягнення певних цілей регіонального управління).

Серед концепцій системного розвитку можна виділити теорію потенціалів, що була розроблена К.Ф. Гаусом у теорії математичних рівнянь (у економіці почала застосовуватись на початку 90-х років). У визначеній площині базовим концептом є категорія «потенціал». Аналіз наукових джерел свідчить, що не існує єдиного уніфікованого підходу до тлумачення поняття потенціал. Так, можна виділити наступні тлумачення окресленої категорії [8]: 1) інтегральне відображення поточних і майбутніх можливостей економічної системи щодо трансформування вхідних ресурсів за допомогою підприємницьких здібностей персоналу в економічні блага, максимально задовольняючи корпоративні та суспільні інтереси; 2) максимальні можливості об'єкта функціонування, з урахуванням чинників впливу, шляхом раціонального використання всіх видів ресурсів для досягнення потенціальних цілей.

Роки	Кількість ліжко-місць		Із загальної кількості ліжко-місць					
	Всього	Темп змін (+;-), %	Санаторії		Санаторії-профілакторії		Бази відпочинку	
			Всього	Темп змін (+;-), %	Всього	Темп змін (+;-), %	Всього	Темп змін (+;-), %
2004	5838	-	3230	-	480	-	2128	-
2005	6256	7,2	3254	0,7	410	-14,6	2592	21,8
2006	6124	-2,1	3763	15,6	375	-8,5	1886	-27,2
2007	6372	4,0	4083	8,5	175	-53,3	1966	4,2
2008	6118	-4,0	4007	-1,9	350	100,0	1555	-20,9
2009	6078	-0,7	3939	-1,7	398	13,7	1505	-3,2
2010	6614	8,8	3938	0,0	429	7,8	1766	17,3
СТЗ ¹	-	13,29	-	21,92	-	-10,63	-	-17,01

1 – середньорічний темп зміни

2 – сформовано автором за даними Головного управління статистики у Закарпатській області [4]

Рис. 3. Динаміка кількості-ліжко місць за 2000–2010, одиниць²

Таким чином, можна виділити такі підходи у трактуванні поняття потенціал: сукупність можливостей економічної системи та її ресурсного забезпечення; засіб раціоналізації використання ресурсів для досягнення потенціальних цілей. На нашу думку, потенціал сфери рекреації і туризму – це здатність кожного структурного елемента сфери рекреації і туризму (підприємницьких збірностей персоналу, фінансових, організаційних та ін. ресурсів) сприяти досягненню конкретних цілей розвитку туризму та рекреації та відображати поточні та майбутні можливості щодо її розвитку. Необхідно відзначити, що економічна категорія «потенціал» характеризується такими особливостями, як можливість і здатність (що не являються структурними складовими системи управління) (рис.4).

Рис. 4. Структурно-логічна схема теорії потенціалів сфери туризму та рекреації (розроблено автором на основі [7])

Якісно новою концепцією системного розвитку сфери рекреації та туризму є теорія кластеризації економіки, базовим концептом якої є категорія «кластер», сформована А. Портером. До сьогодні тривають дискусії навколо сутності поняття кластер. Так, можна виділити наступні її тлумачення [11]: 1) група близьких, географічно взаємозалежних компаній, пов'язаних з ними організацій, що діють у певному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямків діяльності та взаємодоповнюють одна одну; 2)

конкурентоспроможна організаційна форма територіально-ієрархічної моделі виробництва з різними рівнями локалізації, яка дає максимальний господарсько-соціальний ефект через мінімізацію витратків у порівняно подібних галузях; 3) мережа постачальників, виробників, споживачів, елементів виробничої інфраструктури, дослідницьких інститутів, взаємозв'язаних в процесі створення додаткової вартості.

Отже, якщо за основу кластерних утворень брати географічну ознаку, то туристичний кластер – це географічно споріднені підприємства, організації установи, які мають безпосередній вплив на формування та надання туристичних послуг. Таким чином, структура кластеру наведена нами на рис. 5.

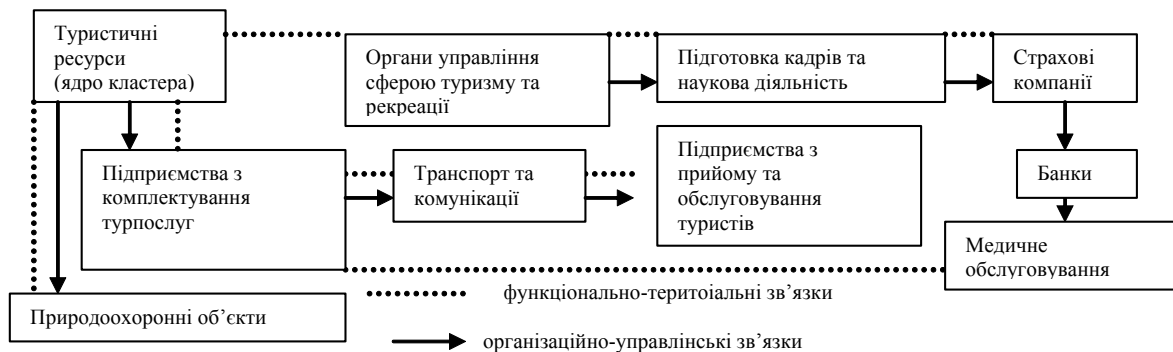

Рис. 5. Структура кластеру сфери туризму та рекреації (розроблено автором на основі [10])

Ядром кластеру сфери туризму та рекреації являються туристичні ресурси, які безпосередньо впливають на інтенсивність туристичних потоків, а їх видова специфіка та класифікація сприяє формуванню конкретних видів туризму. Тому, доцільно зауважити, що у сфері туризму та рекреації має місце процес формування тематичних кластерів. Теорія кластеризації характеризується ще несформованими базовими положеннями, відсутністю єдиного механізму формування та розвитку кластера. Крім того, в Україні відсутнє належне законодавче регулювання кластерних утворень та типові приклади їх функціонування у сфері туризму та рекреації.

Системний розвиток сфери туризму та рекреації регіону може реалізуватися через застосування теорії дестинацій. Вперше термін дестинація був вжитий Лейпетером у середині 80-х р. (у перекладі з англ. дестинація – «місцезнаходження, місце призначення»). У науковій літературі виділяються наступні тлумачення поняття “дестинація” [5]: 1) фізичний простір, у якому відвідувач проводить не менше однієї доби, має фізичні й адміністративні границі, що визначають форму її керування, імідж і репутацію, що впливають на її конкурентоспроможність на туристичному ринку; 2) соціально-географічне середовище, яке має фізичні та адміністративні межі, що є цільовою частиною подорожі, включає в себе культурні, історичні, регіонально-етнографічні цінності, сукупність сервісних послуг і характеризується системною взаємодією.

На нашу думку, туристична дестинація – просторово сформована структура, яка розвивається за рахунок споживання наявних туристичних ресурсів здатна задовольнити оздоровчі, соціо-культурні та побутові потреби туристів. Таким чином, виходячи із сутності поняття маємо можливість стверджувати, що дестинація є константою сфери туризму та рекреації, адже в її системі здійснюються туристичні мандрівки. На основі виділеної сутності сформована структурно-логічна схема дестинації сфери рекреації та туризму (рис. 6).

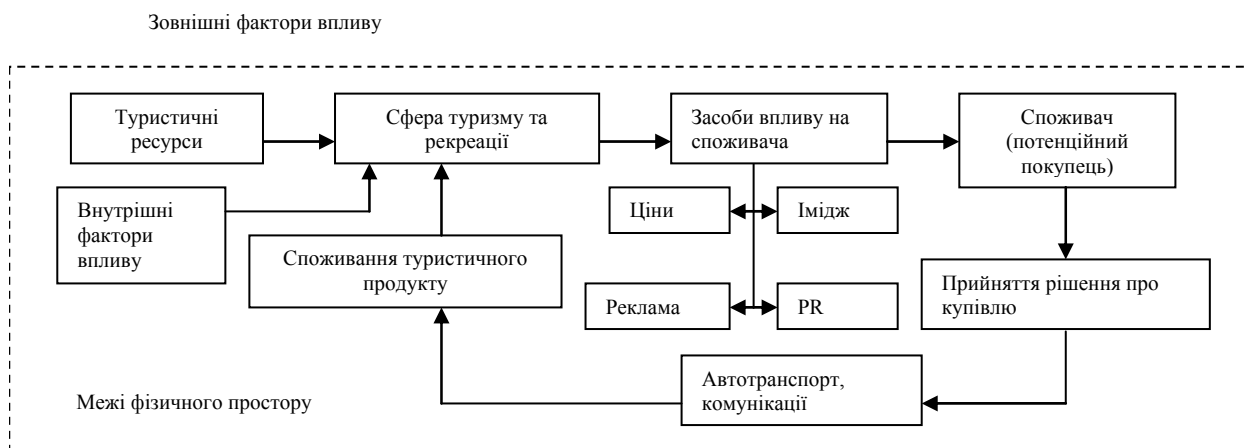

Рис. 6. Структурно-логічна схема дестинації сфери туризму та рекреації (розроблено автором на основі [2, с.66])*

Концепція destinations найкращим чином здатна реалізувати системний розвиток сфери туризму та рекреації, адже її теоретико-методологічні положення розроблялися різними науковцями саме в туристичній галузі.

Існує значна кількість моделей, за допомогою яких можлива реалізація концепцій системного розвитку, а саме: 1) збалансована система показників (далі ЗСП) (Balanced Scorecard); 2) квантове вимірювання досягнень (Quantum Performance Measurement); 3) бортове табло (Tableau de bord), 4) ернест-Янг (Ernst & Young); 5) піраміда ефективності (Performance Pyramid). Однак, аналіз наукових джерел свідчить про різні тлумачення сутності даних моделей: «спосіб переведення стратегії у конкретні показники», «засіб формування інфраструктури відповідальності», «система показників вимірювання ефективності». Проте, з нашої точки зору, це саме інструментарій, адже концептуальні положення наведених визначень зводяться до застосування різних наборів інструментів. Так, характеристика сучасних інструментаріїв системного розвитку наведена у табл. 1.

Таблиця 1

**Характеристика сучасних інструментаріїв системного розвитку
(розроблено автором на основі [6, с.72–75])**

Інструментарій	Основні концептуальні положення	Застосування	Розробники
ЗСП	Основні положення: 1) групуються за 4-а напрямками: фінанси, клієнти, внутрішні процеси, навчання і розвиток; 2) оцінка діяльності за допомогою фінансових та не фінансових показників; 3) досконала методологічна база (формування інформаційного словнику, що чітко визначає загальний стан); 4) наявність у показників причинно-наслідкових зв'язків, що відображено в стратегічних цілях організації; 5) обмежений набір показників (не більше 25 показників для одного підрозділу)	Підприємства різних форм власності та галузевої спрямованості	Д. Нортон і Р. Каплан (1992 р.)
Квантове вимірювання досягнень	Основні положення: 1) групуються за 9 напрямками: комунікація, нагорода, навчання, бечмаркетинг, цілі, критичні процеси, вихідні індикатори, ключові види діяльності, індикатори процесів, виконавці; 2) оцінка діяльності здійснюється на трьох рівнях: організація, процеси, робітники; 3) вимірниками виробничої діяльності є якість товару або послуги, період часу, що витрачається, витрати, що відображають ступінь економічної якості.	Практичного застосування не знайшла	консалтингова фірма «Артур Андерсен» (1993р.)
Бортове табло	Основні положення: 1) оцінка діяльності за допомогою фінансових та не фінансових показників; 2) сукупність показників (цільові і функціональні); 3) основна увага приділяється виробничому та фінансовому аспектам; 4) відсутність чітких рекомендацій щодо кількості показників та жорсткої структури моделі	Практичного застосування не знайшла	французькі інженери 60-х р.
Ернест-Янг	Основні положення: 1) аналіз складових елементів стратегії розвитку, на основі яких встановлюються нижні межі ефективності діяльності; 2) кожен рівень організації має свій критичний фактор успіху і розроблені показники	Консалтингові і промислові підприємства	консалтингова фірма Ернст-Янг
Піраміда ефективності	Основні положення: 1) оцінка діяльності за допомогою фінансових та не фінансових показників; 2) складається з 9 блоків: ринок, фінанси, задоволення клієнтів, інновації і навчання, виробництво, якість, час доставки, виробничий цикл, втрати (брак); 3) надання кожному рівню ієрархії свого блоку відповідальності; 4) формування двосторонньої комунікації між різними підрозділами	Виробничі підприємства	Р.Лінч, К.Кросс, і МакНейр (1990 р.)

Найкращим чином системний розвиток сфери туризму та рекреації може забезпечити ЗСП, яка знайшла застосування в різних галузях народного господарства, що зумовлено, досконалою методологічною базою, доведеною ефективністю функціонування та її значною адаптивністю.

Висновок. Дослідження загальних особливостей системного розвитку сфери туризму та рекреації, надало змогу сформулювати наступні положення:

1. Під поняттям “системний розвиток” розуміється сукупна синергетична взаємодія всіх складових компонентів сфери рекреації та туризму, як система, що на основі взаємозв'язку її складових здатна забезпечити кращу ефективність свого функціонування. При цьому, формування окресленої категорії системного розвитку здійснювалося через призму системного підходу.

2. Структура сфери туризму та рекреації як цілісне утворення містить наступні структурно-функціональні елементи: підприємства зі створення турпродукту та обслуговування його споживання; підприємства харчування; підприємства розміщення; спортивно-оздоровчий комплекс; комплекс розваг; культурно-пізнавальний комплекс; комплекс народного промислу. Окреслений комплекс знаходиться у кризовому стані, тому пріоритетним є його системний розвиток.

3. Загальна специфіка полягає у системному розвитку сфери туризму та рекреації, що може бути

реалізована через системну парадигму управління – теорія дестинації (що найкращим чином пристосована до особливостей галузі) та ЗСП (який є найбільш адаптивним інструментарієм у формуванні комплексної системи показників). При цьому, базовим концептом є термін дестинація.

Отримані результати у перспективі можуть бути застосовані для розробки сучасної моделі системного розвитку сфери туризму та рекреації у Закарпатській області.

Література

1. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ –ХХІ століть: нові пріоритети : [монографія] / Долішній М.І. – К. : Наукова Думка. – 2006. – 509 с.
2. Ткаченко Т.І. Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : [монографія] / Ткаченко Т.І. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
3. Мескон М. Основи менеджмента / Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. – М. : Дело, 2000. – 701 с.
4. Закарпаття – санаторії і туризм: статистичний збірник 2011. [За редакцією Гриник Г. Д.] – Ужгород, 2011. – 97 с.
5. Павлова Э.Н. Дестинация как концепт развития региональной системы непрерывного профессионального туристского образования : автореф. дис. на соискание уч. ст. д. п. н. спец. 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования» / Э.Н. Павлова. – Москва, 2009. – 45 с.
6. Городничев А.Ю. Сравнительный анализ современных моделей анализа и оценки результатов деятельности предприятий, основанных на КПД / А.Ю. Городничев // Аудит і фінансовий аналіз . – 2006. – № 4. – С. 72–79.
7. Котирева С.О. Сутність та особливості управління економічним потенціалом підприємства / С.О. Котирева, С.Т. Дуда // Науковий вісник, 2007. – Вип. 17.1. – С. 234–239.
8. Міщенко Н.Г. Теоретичні засади визначення сутності категорії «виробничий потенціал підприємства» / Н.Г. Міщенко, А.В. Щербаков // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 302–304.
9. Терещенко Д.А. Розробка системної моделі управління діяльністю підприємства / Д.А. Терещенко, А.Б. Гур'янов // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 35, – С. 177–181
10. Баранова В.В. Создание кластера в сфере зеленого туризма в Укараине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sustainable-mariupol.org>
11. Карпенко О.О. Теоретичні аспекти кластерної політики підприємств [Електронний ресурс] / О.О. Карпенко. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/////soc_gum/ppei/2011_32/Karp.pdf
12. Козловський С.В. Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем [Електронний ресурс] / С.В. Козловський. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?option=1&iid=334>
13. Прокіп А.В. Передумови застосування регіонально-системного підходу до розвитку енергетики на відновлюваних ресурсах [Електронний ресурс] / А.В. Прокіп, Р.Б. Колісник // Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_2/Prokip_211.htm

Надійшла 10.02.2012; рецензент: д. е. н. Мілашовська О. І.

УДК 332.146:330.837

О. В. САВЛУК

Луцький національний технічний університет

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті проведено дослідження закордонного досвіду формування інвестиційної привабливості регіонів за інституціональним напрямом, виявлено переваги та недоліки інвестиційної політики іноземних країн, запропоновано заходи підвищення інвестиційної привабливості регіонів України з урахуванням особливостей розвитку нашої держави.

In a publication has been conducted the research using foreign experience developing investment attractiveness of regions. The research was conducted in view of institutional direction. Also in the article was revealed the advantages and disadvantages of foreign investment policy and was proposed measures to improve investment attractiveness of Ukrainian regions, was considered features of our country.

Ключові слова: інвестиційна привабливість регіону, закордонний досвід залучення інвестицій, інституціональні заходи регіональної політики, законодавче регулювання, органи місцевого самоврядування.

Вступ

Інвестиції є одним з основних елементів, що впливають на розвиток економіки, сприяють ефективному функціонуванню виробничо-господарських процесів, забезпечують розширене відтворення ресурсів, дають можливість здійснювати нові науково-дослідні роботи, і реалізовувати проекти. Тому